

Rosyjska obecność w Afryce szansa, czy może zagrożenie dla lokalnych społeczeństw?

Uwagi ogólne

Rosja z uwagą przygląda się Afryce, zwłaszcza krajom bogatym w surowce. Poprzez przejęcie kontroli nad tymi państwami Rosja chce zwiększyć swój udział w rynku i użyć ich, by wywrzeć wpływ na kraje (zwłaszcza europejskie) kupujące surowce.

W Afryce wiele państw boryka się z deficytem bezpieczeństwa, niestabilnością polityczną, słabością instytucji państwowych, patologiami, tj. korupcją, koteryjnością, nepotyzmem. Rosja natomiast wykorzystuje te słabości.

Za zły stan państw niewątpliwie odpowiadają lokalne rządy. Przed swoimi społeczeństwami próbują jednak zrzucić winę na czynniki zewnętrzne. Wedle nieudolnych, skorumpowanych polityków winne są zatem nie dość szczodre dawne państwa kolonialne, które przekazują za mało środków pomocowych. Sytuację pogarszają rzekomo także bogate państwa, broniące swoich rynków przed produktami Afryki. To tylko częściowo jest prawdą, ograniczenia dotyczą bowiem importu towarów niespełniających określonych norm, które ustalono dla wszystkich produktów na danym rynku. Poza tym wiele rozwijających się krajów afrykańskich ma klauzule największego uprzywilejowania w handlu czy to z UE, czy to z USA. Towary z tych krajów często są zwolnione z cła. Według medialnych narracji to jednak Zachód złośliwie broni swoich rynków zbytu przed afrykańską konkurencją.

Żądania, by przestrzegać praw człowieka czy standardów ograniczających korupcję, wykorzystywanie środków pomocowych niezgodnie z przeznaczeniem określa się jako ingerencję w sytuację państw afrykańskich i ograniczanie ich suwerenności.

W takim kontekście pojawiają się oferty Rosji i Chin. Kraje te proponują inwestycje i kredyty, a także broń, nie stawiając warunków poza zgodami na koncesje i dostęp do rynku. Chiny wybierają skorumpowane, ale względnie stabilne kraje, natomiast Rosja – regiony ogarnięte chaosem. Wykorzystuje ona przy tym często zasoby ludzkie pozostawione po ZSRR i łatwo je odnawia ze względu na ogólny brak pracy, biedę wśród pracowników lokalnych mediów czy środowisk akademickich. Po wnikliwej obserwacji podgrzewa się antyzachodnie nastroje, a następnie wybiera grupę, która ma największe szanse na objęcie bądź utrzymanie władzy.

W krajach o dużych deficytach bezpieczeństwa Rosjanie proponują oprócz broni także usługi firm wojskowych, tj. Grupy Wagnera. Za swoje usługi, które nie są ograniczone żadnymi normami prawnymi czy etycznymi, otrzymują wynagrodzenie w postaci koncesji wydobywczych, dostępu do rynku broni itp. Nie tylko stosują metody znane z czasów wielkiego terroru stalinowskiego – takie jak odpowiedzialność zbiorowa za czyny jednostek, zastraszanie (co czasem kończy się masowymi egzekucjami), porwania, morderstwa, gwałty, wymuszenia mienia – lecz także zachęcają do tego lokalnych partnerów.

Podobnie jak miało to miejsce w innych krajach regionu, prorosyjskie nastroje podsycane są przez działania zarówno rosyjskich agentów wpływu aktywnych w Afryce, jak i internetowych trolli, szerzących kremlowską propagandę w środkach komunikacji wirtualnej. Warto wspomnieć, że działania w obszarze wpływu psychologicznego to także oferta rosyjskich firm powiązanych z rosyjskimi służbami. Eksportowi rosyjskiej broni i usług specjalnych towarzyszą działania zwiększające wpływy polityczne Moskwy.

Wybrane przykłady rosyjskiej aktywności w niektórych krajach Afryki

Władze RPA, krytykowane przez Zachód za korupcję, zwróciły na siebie uwagę Kremla jako potencjalny kierunek ekspansji. Ambitni politycy ACN, tacy jak prezydent Zuma czy jego następcy, szukają ścieżki rozwojowej ograniczającej wpływy Zachodu. RPA uczestniczy w formacie BRICS, przedstawiając co jakiś czas ambitne plany wspólnie z Brazylią, Indiami, ale także z ChRL i Rosją. Przez wiele lat politycy ANC byli dyskretnie wspierani przez ZSRR w nadziei na rozszczelnienie i osłabienie rządów w Pretorii, w tamtym czasie zdecydowanie antykomunistycznych.

W 2019 r. w mediach pojawiły się podejrzenia, że w otoczeniu prezydenta Jacoba Zumy doszło do korupcji w związku z negocjacjami umowy z Rosatomem. W Gwinei w 2019 r. rosyjski ambasador promował tzw. suwerenną demokrację jako alternatywę dla liberalnej demokracji. Popierane przez niego plany zmienienia konstytucji, aby przedłużyć rząd prezydenta Alphya Condé na trzecią kadencję, przypominały rosyjskie rozwiązania umożliwiające Władimirowi Putinowi sprawowanie rządów praktycznie na czas nieograniczony.

W Republice Środkowoafrykańskiej aktywność rosyjska jest bardzo wysoka. W obszarach wydobywczym, usług specjalnych dla rządu i produkcji działają tam firmy powiązane z Jewgienijem Prigożynem. W przypadku handlu diamentami nie respektują zasad tzw. procesu Kimberley, mającego na celu wykluczenie z rynku sprzedawców, którzy przeznaczają zyski na finansowanie konfliktów zbrojnych. Rosja, choć dysponuje relatywnie niedużym zespołem ekspertów specjalizujących się w problematyce Afryki, aktywnie wpływa na lokalną opinię publiczną w państwach afrykańskich.

Można zaobserwować ponadto wpływ Rosji na nadające radiostacje w Republice Środkowoafrykańskiej. – Na Madagaskarze rosyjski kapitał zaangażował się w wydawanie prasy o niemalym zasięgu – pisali analitycy Polskiego Instytutu Spraw Międzynarodowych.

Rosyjski biznes w Afryce w służbie Kremla. Przypadek PMC Wagner

W Afryce dużą aktywność przejawiają prywatne firmy rosyjskie, które czerpią wymierne korzyści finansowe. Delegowanie przez państwo różnych koncesjonowanych biznesmenów powiązanych z elitami władzy ma poprawić skuteczność działań Rosji, a jednocześnie zdjąć bezpośrednią odpowiedzialność z Kremla.

Przykładem jest aktywność Grupy Wagnera – prywatnej firmy wojskowej utworzonej przez Jewgienija Prigożyna na wzór amerykańskiej Blackwater. Początkowo miała zatrudniać profesjonalistów i skupiać się na wykonywaniu zadań zleczanych przez Kreml bądź jego lokalnych

sojuszników w obszarach konfliktu. Jednym kryterium oceny politycznych mecenasów miała być skuteczność. Szybko się okazało, że najemnicy używają metod niemieszczących się nawet w regulaminach rosyjskich służb państwowych. W krajach, w których działa grupa Wagnera, firmy powiązane z J. Prigożynem otrzymują lukratywne koncesje na wydobycie surowców naturalnych w zamian za świadczone usługi.

Według amerykańskich szacunków podanych przez portal Politico z wydobycia złota w Republice Środkowoafrykańskiej firmy J. Prigożyna osiągają 1 mld USD przychodów.

Rosjanie także aktywnie inwestują. Na przykład w Republice Środkowej Afryki niedokapitalizowana kopalnia Ndassima w ciągu tylko dwóch lat została rozbudowana przez Rosjan w duże i nowoczesne przedsiębiorstwo. Rosjanie nie ograniczyli się do inwestycji w kopalnię, ale prowadzili prace inżynierskie pozwalające podnieść bezpieczeństwo obiektu, zainwestowali także w infrastrukturę transportową umożliwiającą sprawniejszą komunikację i eksport pozyskiwanego złota.

W 2021 r. Grupa Wagnera w swoisty sposób zapewniała bezpieczeństwo swojej inwestycji. Organizacje praw człowieka oskarżały ją o liczne zbrodnie w wioskach położonych w pobliżu kopalni. Dokonywano publicznych egzekucji, torturowano pojmanych mieszkańców, by ich zastraszyć i zmusić do porzucenia miejsc zamieszkania, jeśli znajdowały się na terenach atrakcyjnych geologicznie.

Grupa Wagnera została zaproszona do Republiki Środkowoafrykańskiej w 2018 r., by pomóc umocnić władzę prezydenta Faustina-Archange'a Touadery. W zamian za usługi dostała liczne koncesje wydobywcze na pozyskiwanie diamentów, złota, a także na eksploatację miejscowych lasów.

Firmy Prigożyna funkcjonują także w branżach cukrowej i alkoholowej. Rosjanie, chcący zwiększyć zainteresowanie Rosją i wpłynąć na postrzeganie jej jako mocarstwa, otworzyli swoje centrum kulturalne. W grudniu 2022 r. Dmitrij Sytyj, dyrektor Domu Rosyjskiego, został ranny podczas eksplozji bomby, którą przysłano mu w paczce. W 2018 r. nieznani sprawcy zastrzelili trzech rosyjskich dziennikarzy, którzy przyglądali się działalności wagnerowców. Rosyjskie firmy powiązane z Kremlm dbają o dyskrecję i mogą stanowić zagrożenie dla dziennikarzy śledczych.

Wiemy na pewno, że PMC Wagner działa obecnie w Libii, Mali, Republice Środkowoafrykańskiej, w Sudanie i Mozambiku. Celem ekspansji mogą być takie kraje jak Burkina Faso i Czad. Czas pokaże, czy tak się stanie.

Podsumowanie

Niewątpliwie działalność Rosjan wspiera lokalne elity polityczne czy nieliczną kadrę managerską zatrudnioną w rosyjskich projektach inwestycyjnych i daje im zarobić.

Niestety zwykli pracownicy są eksploatowani, a lokalne społeczności tracą. Są terroryzowane, wyrzucane ze swoich siedlisk. Obecna działalność kapitału zachodniego, choć krytykowana, nie powoduje tylu negatywnych zjawisk co obecność rosyjska.

Autor: Mariusz Patey, Warsaw Institute

Źródła:

- [1] <https://www.euractiv.pl/section/demokracja/news/burkina-faso-za-najnowszym-przewrotem-wojskowym-stoja-rosjanie/>
- [3] <https://amp.abc.net.au/article/101780006>
- [3] <https://adf-magazine.com/2023/01/burkina-faso-inches-closer-to-wagner-mercenaries/>
- [4] <https://foreignpolicy.com/2022/07/27/burkina-faso-russia-wagner-group/>
- [5] <https://etc.westpoint.edu/oil-on-the-jihadi-fire-the-repercussions-of-a-wagner-group-deployment-to-burkina-faso/>
- [6] <https://www.reuters.com/world/africa/burkina-faso-denies-favouring-russias-nordgold-over-gold-mine-permit-2023-02-06/>
- [7] <https://www.csis.org/analysis/massacres-executions-and-falsified-graves-wagner-groups-mounting-humanitarian-cost-mali>
- [8] <https://adf-magazine.com/2023/03/wagner-group-targets-chad-for-sahel-expansion/>
- [9] <https://tass.com/politics/1562779>
- [10] <https://www.konflikty.pl/historia/czasy-najnowsze/wagnerowcy-cabo-delgado-erik-prince-trump/>
- [11] <https://oxfordpoliticalreview.com/2023/03/06/when-private-military-operations-fail-the-case-of-mozambique/>
- [12] <https://amp.dw.com/pl/grupa-wagnera-w-afryce-du%C5%BCo-wi%C4%99cej-ni%C5%BC-na-jemnicy/a-64821863>
- [13] <https://www.konflikty.pl/historia/czasy-najnowsze/wagnerowcy-cabo-delgado-erik-prince-trump/>
<https://oxfordpoliticalreview.com/2023/03/06/when-private-military-operations-fail-the-case-of-mozambique/>
- [14] <https://amp.theguardian.com/world/2023/mar/20/armed-men-kill-chinese-nationals-central-african-republic>
- [15] <https://acleddata.com/2022/08/30/wagner-group-operations-in-africa-civilian-targeting-trends-in-the-central-african-republic-and-mali/>